

1. nodaļa

EKONOMIKAS PAMATPROBLĒMA UN PAMATJAUTĀJUMI

1.1. Cilvēku ekonomiskās vēlmes un vajadzības

IEROBEŽOTIE RESURSI



NEIEROBEŽOTĀS VĒLMES UN VAJADZĪBAS



Lai iegūtu trūkstošos labumus, cilvēki saimnieko.

Cilvēce sastapsies ar vēl nepieredzētu problēmu. Zemes ekosistēmas nespēj izturēt pašreizējo saimnieciskās darbības un resursu patēriņa līmeni, kur nu vēl augstāku. Tanī pat laikā cilvēka saimnieciskā darbība uz zemeslodes, mērot pēc pasaules kopprodukta, paplašinās katru gadu. Viens no faktoriem, kas to paātrina, ir iedzīvotāju skaita pieaugums pasaulē. Ekoloģiski vēl nozīmīgāks ir enerģijas un izejvielu patēriņš uz vienu cilvēku – pēdējo 40 gadu laikā šis patēriņš audzis ātrāk nekā iedzīvotāju skaits. Mūsu spēkos ir samazināt negatīvo ietekmi uz dabu.

“Ekoloģiskās pēdas nospiedums” raksturo cilvēka atkarību no dabas un to, cik daudz dabas resursu ir vajadzīgs viena cilvēka dzīves līmeņa uzturēšanai.



1. Aprēķiniet savu “ekoloģisko pēdu” (<http://www.myfootprint.org/>)!
2. Kā dzīvē izpaužas saimniekošana? Uzraksti 5 piemērus!

3. Ekonomikas pamatproblēma ir _____

1.2. Kas ir ekonomika?

Ekonomika (no grieķu val.) – *oikos* - māja, mājsaimniecība un *nomos* – likums.



1. Savieno tos jēdzienus, kuriem ir saistība ar ekonomiku! Paskaidro, kāpēc!

vecāki saule vējš firma naglas
 āmurs asaras
 nauda konfektes skolotājs
 māja ūdens auto bērni
 banka **EKONOMIKA**
 prezidents darbs
 Normunds Skaugis IK Zvaigznītes kredīti
 SIA Ozols budžets

2. Savieno pareizo vārdu rindu un skaidrojumu!

Vajadzība pēc drošības	spēles, šautenes, apdrošināšana.
Garīgās vajadzības	kūkas, dārzeņi, maize, gaļa.
Fizioloģiskās vajadzības	māja, nauda.
Saskarsmes vajadzības	brokastis, siltums, ūdens, ēdiens.
Vajadzības apliecināt sevi	grāmatas, teātris, kinofilmas.

Sociālās vajadzības.

Ilgspējīga attīstība ir tāda attīstība, kas apmierina pašreizējās vajadzības, neapdraudot nākamo paaudžu spēju apmierināt viņu vajadzības – tāda ir Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) Pasaules vides un attīstības komisijas jeb Bruntlandes komisijas ilgspējīgas attīstības definīcija. **Agenda 21 jeb “Rīcības programma 21. gadsimtam”** ir jēdziens, kas radies 1992. gadā Riodeženeiro, ANO konferencē “Par vidi un attīstību”. Šo deklarāciju parakstīja arī Latvijas vides ministrs. Deklarācijā formulēti ilgspējīgas attīstības principi. Tie paredz iedzīvotāju sociālo vajadzību nodrošināšanu, saudzējot vidi un vienlaikus veicinot ekonomisko attīstību. Latvijā šādas programmas ir izstrādātas vairākām pilsētām, piemēram, Jūrmalai, Jelgavai, Talsiem, Cēsīm, Rīgai.

3. Dotas piecas vajadzības. Sanumurē tās pēc to svarīguma!

- Garīgās
- Drošības
- Saskarsmes
- Fizioloģiskās
- Apliecināt, izteikt sevi

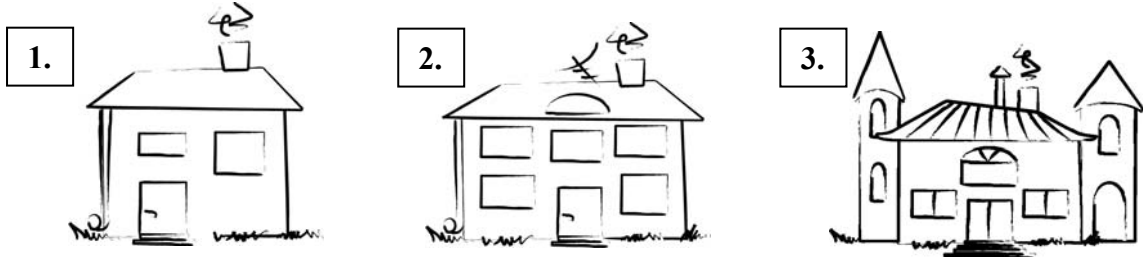
4. Uzraksti:

5 tavas vēlmes un vajadzības skolā	5 tavas vēlmes un vajadzības ārpus skolas	Salīdzini tavas vēlmes un vajadzības abās situācijās!
Izdari secinājumus!		

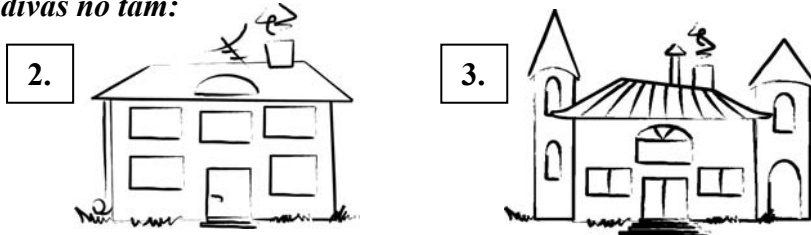
1.3. Alternatīva jeb izvēles cena

Alternatīva jeb izvēles cena – tas, no kā tu atsakies, lai iegūtu kaut ko citu.

Piemērs: Tu vēlies pirkt māju, piedāvā 3 mājas:



Tu izvēlies divas no tām:



Tu izvēlies vienu no divām:



Neizvēlēta ir alternatīva:



1. No trim precēm uzzīmē alternatīvas cenas precī kā augstakminētajā piemērā!



Izvēlies 2:

Izvēlies 1:

Alternatīva:

2. Ansim kabatā bija Ls10. Viņam vajadzēja nopirkt grāmatu, darba burtnīcu, pildspalvu. Iegājis veikalā, viņš ieraudzīja nepieciešamās preces par sekojošām cenām: Ls 2,30, Ls 1,90 un Ls 0,55. Cik un kādas iespējas Ansim ir izvēlēties? Kādas būs viņa alternatīvās izmaksas katrā izvēles situācijā?

1.4. Ražošanas faktori

ZEME



DARBS



KAPITĀLS



UZŅĒMĒJDARBĪBA



1. Izveido savu sapņu fabrikas plānu, izmantojot visus ražošanas faktoros!
(Piemēram, automašīnu ražošana.)



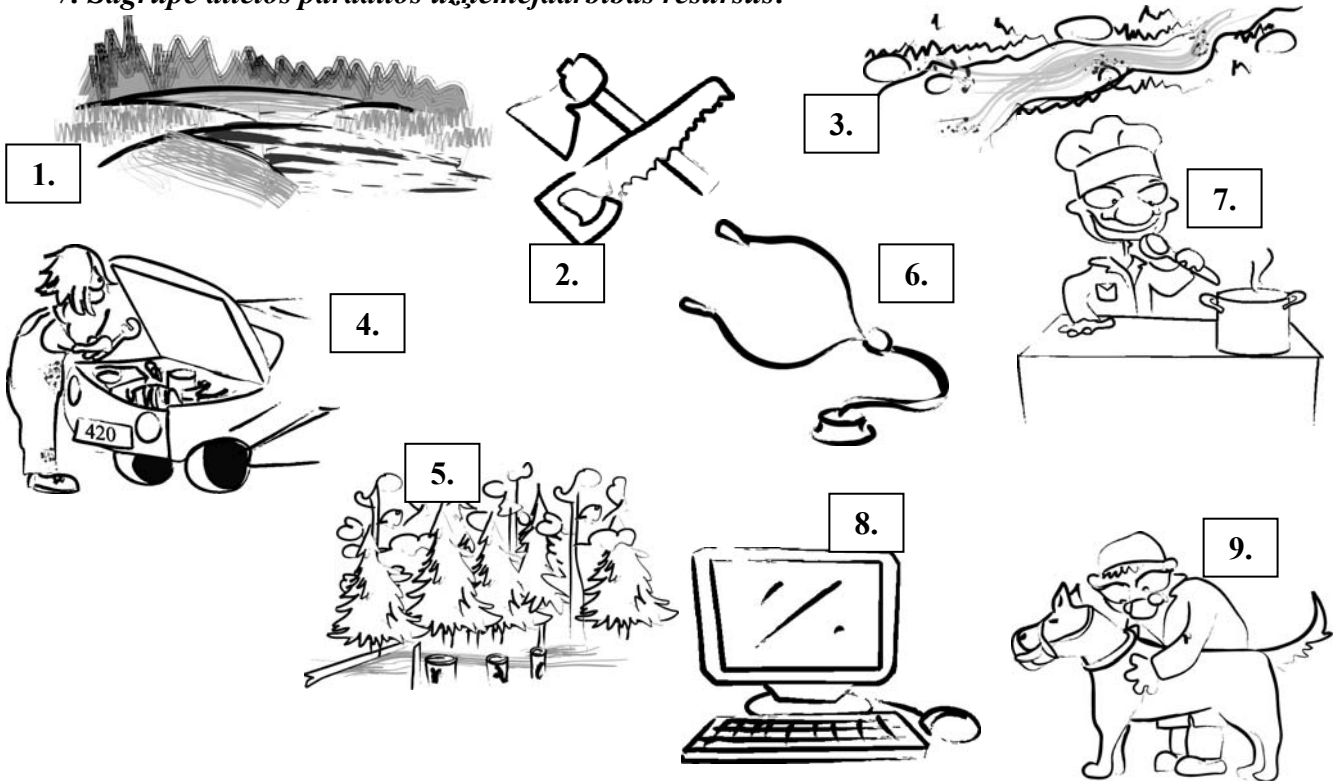
5. Ieraksti tabulā, pie kura ražošanas faktora pieder šīs ražošanai nepieciešamās lietas: ēkas, skolotājs, virpa, nafta, bankas darbinieks, mašīnas, ūdens, kurpes, mežs, ceļi, māls, uzņēmējs, cirvis, klimats, maize. Pasvīturo to ražošanas faktoru, kurš neatbilst noteikumiem!

ZEME	KAPITĀLS

6. Kādam nolūkam kā ražošanas līdzeklis kalpo nosauktie uzņēmuma resursi?

Jūra	Internets	20 000 Ls	Uzņēmējs Sārtais kopā ar partneriem dibina A/S	Lauksaimniecības tehnika	Lellu šuvēja pie konveijera piešuj lellītēm rociņas un kleitai podziņas

7. Sagrupē attēlos parādītos uzņēmējdarbības resursus!



ZEME	DARBS	KAPITĀLS	UZNĒMĒJDARBĪBA

1.5. Ekonomiskās sistēmas

TRADICIONĀLĀ EKONOMIKA

KOMANDEKONOMIKA

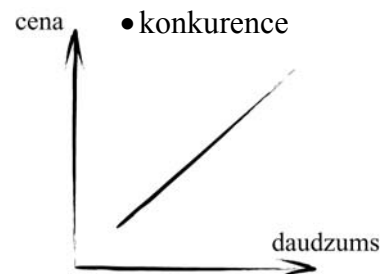
BRĪVĀ TIRGUS EKONOMIKA

Ko ražot?



- ādas
- graudus
- ieročus
- gaļu
- utt.

- pārtiku
- apģērbu
- pirmās nepieciešamības preces
- utt.



Kā ražot?



- ar zemām tehnoloģijām



- ar zemām izmaksām
- ar labām tehnoloģijām

Kas patērēs?



- cilts



- maksāspējīgais



1. Sadalieties grupās un izvēlieties, kādu ekonomisko sistēmu jūsu grupa pārstāvēs! Sagatavojieties prezentēt izvēlēto ekonomisko sistēmu!



Prezentācijā izmantojiet palīgmateriālus – uzzīmētu plakātu, citus priekšmetus – kā arī padariet savu prezentāciju par atraktīvu teātra izrādi!

Vēlamais prezentācijas saturs.

1. Nosaukt, ko ražos jūsu ekonomiskajā sistēmā. (Konkrētas preces, pakalpojumus. Kas to pieprasa? Kam tās būs vajadzīgas?)
2. Kā tiks saražotas šīs preces, ar kādām iekārtām vai instrumentiem?
3. Kas patērēs saražoto?

2. Mājas darbs.

Atrodi latviešu tautas folkloras materiālos vai autoru darbos konkrētas ekonomiskās sistēmas aprakstu! Interesantākos materiālus pieraksti!



1.6. Pieprasījuma un piedāvājuma likumsakarības

Tirgus – ekonomisks process, kas saved kopā preču un pakalpojumu pircējus un pārdevējus.



**1. Raksturo monopoluzņēmumu Latvijā! („Latvijas gāze” vai „Latvenergo”.)
Atrodi informāciju par šo uzņēmumu! Mini piemērus par šo uzņēmumu
ietekmi uz tavas ģimenes budžetu!**

**2. Aprēķini elektroenerģijas patēriņu Zaļo ģimenē 2005. gada decembrī!
Aizpildi tukšās vietas rēķinā! Doti šādi rādījumi:**

Skaitītāja rādījums 2006. gada 1. decembrī kwh	67089
Skaitītāja rādījums 2007. gada 1. janvārī kwh	67176
Patērētās kwh	
Maksa par 1kwh	
Aprēķinātā summa (Ls)	

Brīvā konkurence – daudz pircēju, daudz pārdevēju.

Ja ir nauda un vēlme pirkt, tad ir **maksātspējīgais pieprasījums**. Veikalos, tirgū un dažādus pakalpojumus sniedošās firmās ikdienā sastopas **pieprasītāji un piedāvātāji** – pircējs un pārdevējs, patērētājs un ražotājs. Risinot šajā nodaļā apkopotos uzdevumus, jums pārmaiņus nāksies iejusties gan pieprasītāja, gan piedāvātāja lomā.

Lai izdevīgi iepirktos, jāievēro,

- ka **jāuzzina iespējami vairāk informācijas par precī un cenām**. Speciālas uzziņu grāmatas, katalogi, žurnāli, avīzes, televīzija un radio pastāvīgi ar reklāmas palīdzību informē par preču klāstu un īpašībām;
- ka **tu neesi tik bagāts, lai pirktu lētas lietas**. Sakāmvārds vēsta, ka skopais maksā divreiz;
- ka **ne vienmēr pats dārgākais ir arī pats labākais**. Jāatceras, ka ne vienmēr dārga prece nozīmē arī augstu kvalitāti.
- ka **vislielākās taupīšanas rezerves un iespējas mājāsaimniecībās (ģimenēs) ir pārtikas produktu iegādes un patēriņa sadaļa**;
- ka **iepirkšanās vairumā veikalos – noliktavās jeb “bāzēs” parasti ir ievērojami izdevīgāka nekā iepirkšanās mazumtirdzniecības veikalos**. Racionālas ģimenes veic iepirkumus algas dienās ilgākam periodam;
- ka **viens no efektīvas un ekonomiskas iepirkšanās priekšnoteikumiem ir prasme lasīt etiķetes un informāciju uz produktu iesaiņojuma**;

- ka **izdevīgāk ir iegādāties lielākus preču iepakojumus**, jo 1 grams (g) vai 1 miligrams (mg) tad parasti izmaksā lētāk;
- ka pasaulē vispāratzīts **ekonomēšanas veids ir iepirkšanās izpārdošanās**. Sezonas, pirms un pēc svētku izpārdošanās ir iespēja iegādāties kvalitatīvas preces par zemākām cenām.

Preču un pakalpojumu daudzums, kuru pircēji vēlas un spēj iegādāties noteiktā laika periodā (dienā, nedēļā, mēnesī, gadā), veido **preču pieprasījumu**.

3. Paskaidro jēdzienus!

Pircējs _____
 Pārdevējs _____
 Pieprasījums _____
 Piedāvājums _____
 Konkurence starp preču ražotājiem _____

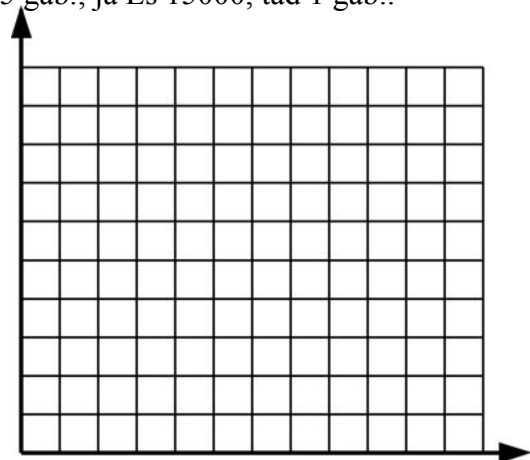
4. Automobiļu tirgus Valmierā.

Aizpildi tabulu un uzzīmē pieprasījuma līkni automobiļu tirgū Valmierā!



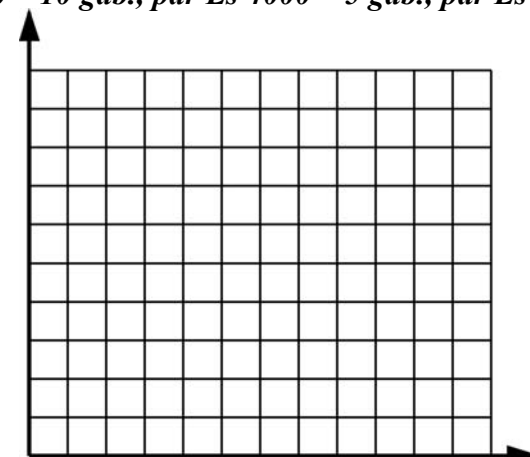
Valmierā vairākas firmas grib pārdot vidējās klases vieglās automašīnas. Automobiļu cenas ir visdažādākās, tomēr, aptuveni izpētot iedzīvotāju pirktspēju, var secināt, ka tad, ja automobiļa cena būs Ls 3000, pircēji vēlēsies iegādāties 20 automobiļus mēnesī; ja Ls 4000, tad 15 gab.; ja Ls 5000, tad 10 gab.; ja Ls 10000, tad 5 gab.; ja Ls 15000, tad 1 gab..

Nr.p.k.	Automobiļu cena (Ls)	Maksāspējīgais pieprasījums mēnesī (gab.)
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

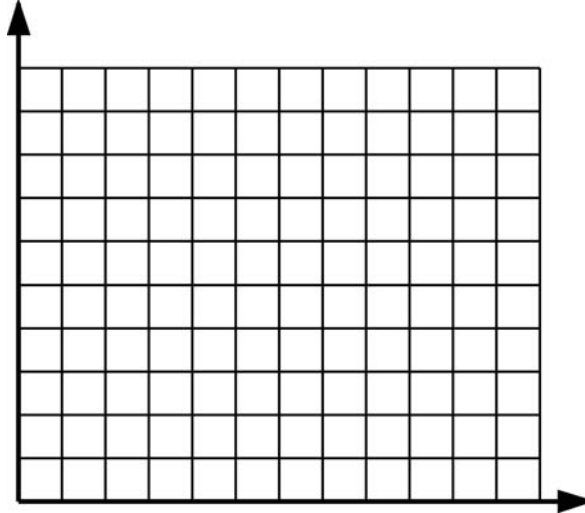


Nosaki piedāvājumu automobiļu tirgū Valmierā un uzzīmē piedāvājuma līkni, ja zināms, ka autotirgotāju firmas labprāt pārdotu par Ls 15000 – 30 automobiļus mēnesī, par Ls 10000 – 25 gab., par Ls 7000 – 20 gab., par Ls 5000 – 10 gab., par Ls 4000 – 5 gab., par Ls 3000 – 1gab..

Nr.p.k.	Automobiļu cena (Ls)	Piedāvājums mēnesī (gab.)
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		



Izmantojot aizpildītās tabulas, uzzīmē abus grafikus un nosaki tirgus cenu!



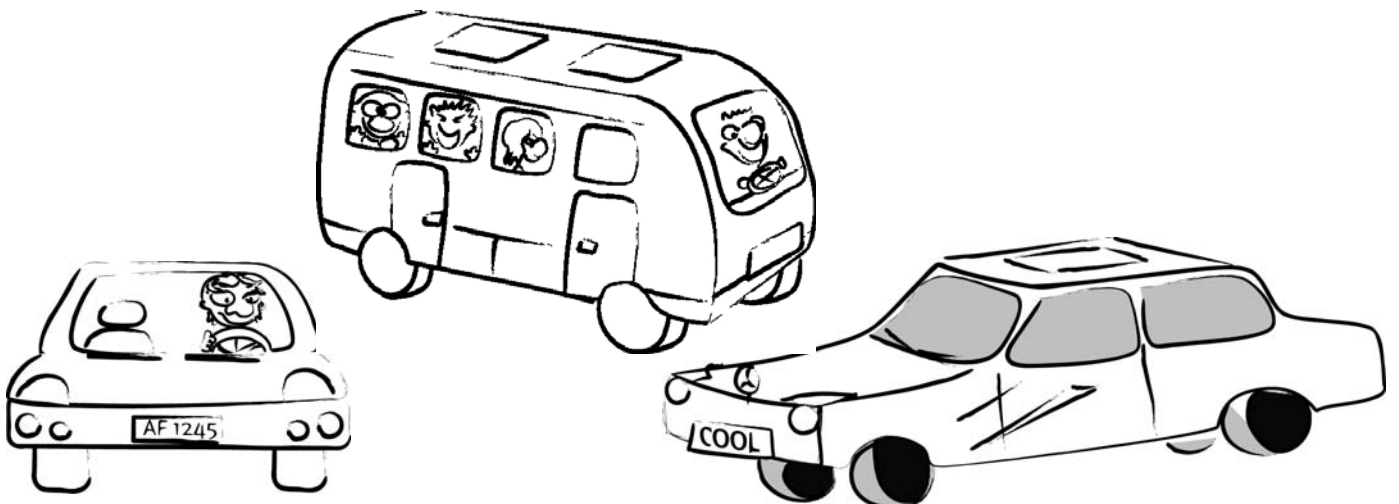
Izmantojot grafiku, atbildi uz šādiem jautājumiem!

Kā automobiļu piedāvājumu izmainīs jaunu firmu parādīšanās autotirgū?

Kā automobiļu piedāvājuma pieaugums var ietekmēt citu preču piedāvājumu?

Kā automobiļu piedāvājumu ietekmēs prognozes, ka tuvākajā laikā divkārt pieaugs dzelzceļa biļešu cenas?

Kā automobiļu pieprasījumu ietekmēs prognozes, ka tuvākajā laikā divkārt pieaugs dzelzceļa biļešu cenas?



1.7. Cenu veidošanās principi

Liela daļa dabas resursu (gaiss, dzīvā daba, ozons u.c.) un pakalpojumu (klimata kontrole, skābekļa ražošana utt.) nav iekļauti ekonomikas apritē un tādējādi izkropļo gan tirgu, gan ļauj uzņēmējiem tos bezatbildīgi šķērdēt. Cenām būtu jāatspoguļo visas saistītās izmaksas; uzņēmums nedrīkst savas ražošanas izmaksas novelt uz citiem.

Ekomarķējums ir viena no metodēm, kas sniedz patērētājam informāciju par produktu ietekmi uz vidi.



1. **Kurus no šiem marķējumiem esi redzējis Latvijā?**
2. **Atzīmē un paskaidro, ko tie nozīmē!**



FSC (Mežu uzraudzības padome) ir neatkarīga, bezpeļņas nevalstiska organizācija, ko dibinājuši pārstāvji no vides un sociālajām organizācijām, kā arī meža īpašnieki un koksnes pārstrādātāji no visas pasaules. Patērētājs, pērkot koksni ar FSC zīmi, var būt drošs, ka mežs, no kura tā nāk, tiek apsaimniekots videi draudzīgi, sociāli taisnīgi un ekonomiski izdevīgi.

3. Vīriešu kreklu cena ir Ls 15, sezonas beigās divus kreklus var nopirkt par Ls 15.

Cik procentu ietaupījumu var iegūt, pērkot divus kreklus? Cik Ls būs šis ietaupījums?

4. Pārdošanas cena uzvalkam bija Ls 150,99.

Kāda būs tā cena pēc 20%, 10% un 5% nocenošanas?

5. Droši vien esi ievērojis, ka veikalos jogurtu tirgo dažāda tilpuma iepakojumos.

Veic tirgus izpēti un noskaidro, kurā veikalā tirgo vislētāko produkciju, rēķinot jogurtam cenu uz vienu gramu produkta jeb, citiem vārdiem sakot, noskaidro, cik maksā viens grams jogurta! Izvēlies vienas firmas ražoto jogurtu!

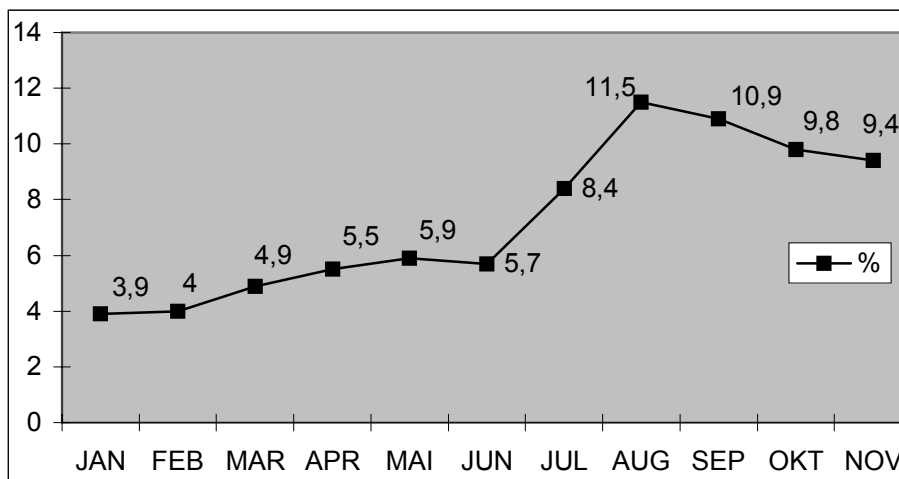
Jogurta nosaukums, ražotājfirma _____

Veikala nosaukums, adrese	Iepakojuma tilpums	Cena par iepakojumu	1 grama cena

Kurā veikalā ir izdevīgāk iegādāties preci? Kāpēc?

6. Izpēti grafiku un atbildi uz jautājumiem!

Pārtikas patēriņa cenu izmaiņas 2004.g. %-tos, salīdzinot ar 2003.g. atbilstošo mēnesi



1) kurā mēnesī 2004. gadā bija vismazākais cenu pieaugums, salīdzinot ar 2003. gada attiecīgo mēnesi, un cik %?

2) kurā 2004. gada mēnesī bija vislielākais cenu pieaugums, salīdzinot ar 2003. gada attiecīgo mēnesi, un cik %?

3) aprēķini vidējo cenu pieaugumu no janvāra līdz novembrim!

4) kuros mēnešos cenas samazinās?

5) kuros mēnešos pārtikas patēriņa cenu pieaugums ir lielāks nekā vidējais cenu pieaugums?

6) kas, tavuprāt, ietekmēja pārtikas cenu pieaugumu 2004. gadā?

7. Atrodi un ielīmē reklāmu, kurā var redzēt cenu izmaiņas!



Nosaki, kāpēc šādas cenu izmaiņas veikalam / uzņēmumam bija nepieciešamas!



1.8. Komercedarbības veidi un tās finansēšanas avoti



1. Paskaidro jēdzienus!

Uzņēmējs _____

Komercedarbība _____

Uzņēmums _____

Firma _____

2. Kas var būt par uzņēmēju?

Nosauc, tavuprāt, raksturīgākās uzņēmēja īpašības!

1.		5.	
2.		6.	
3.		7.	
4.		8.	

3. Izdomājiet savu biznesa ideju un atbildiet uz jautājumiem (grupu darbs)!

• Kādu preci/pakalpojumu gribat ražot/sniegt? _____

• Kas jūsu preci/pakalpojumu dara īpašu? _____

• Kas to patērēs? _____

• Kādi ražošanas līdzekļi ir nepieciešami? _____

• Raksturojiet darbaspēku, kas īstenos jūsu ideju! _____

• Kā iegūsi naudu biznesa sākšanai, cik lieli naudas līdzekļi būs nepieciešami? _____

• Kur reklamēsi savu preci? _____

• Ar kāda veida risku saistīta jūsu biznesa idejas realizācija? _____

• Ko darīsi lai, novērstu risku? _____

• Raksturojiet savus komercedarbības konkurentus! _____
